

Examen HAVO

2022

tijdvak 2
tijdsduur: 3 uur

geschiedenis

Dit examen bestaat uit 26 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 72 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende gebeurtenissen gaan over gezonken schepen en staan in willekeurige volgorde:

- 1 De *Leusden* was een van de laatste schepen die voor de West-Indische Compagnie Afrikaanse slaafgemaakten vervoerde. Het schip verging voor de kust van Suriname.
- 2 De *Prinz Eugen* zonk nadat het schip bij het Bikini-atol (in de Grote Oceaan) was gebruikt voor een van de eerste Amerikaanse atoomproefprogramma's.
- 3 De Russische onderzeeër *K-278* zonk voor de kust van Noorwegen, doordat er brand was uitgebroken. Ondanks de onder Gorbatsjov verbeterde verhoudingen met het Westen, probeerde de Sovjet-Unie het ongeluk geheim te houden.
- 4 De *SS Mont-Blanc* botste op een ander schip, waarbij de lading van explosieven, die bestemd was om Duitse loopgraven in Frankrijk op te blazen, ontplofte.
- 5 Het vlaggenschip van de Spaanse ontdekkingsreiziger Columbus *Santa Maria* leed schipbreuk voor de kust van Hispaniola. Van het wrakhout werd de eerste Europese nederzetting in het Caribisch gebied gebouwd.
- 6 Tijdens een van de eerste reizen van de East India Company zonk de *Ascension* voor de kust van India, nadat het schip op een zandbank was gelopen.

- 2p 1 Zet deze gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 1.

Een bewering:

Palladio's werkwijze past bij de Renaissancetijd.

- 4p **2** Geef twee verschillende argumenten voor deze bewering, waarbij je je antwoord telkens ondersteunt met een verschillend kenmerkend aspect.
Let op: je mag een kenmerkend aspect maar één keer gebruiken.

Enkele gegevens uit het leven van Edward Maria Wingfield (1550-1631):

1 De vader van Wingfield liet zijn zoon opvoeden volgens het anglicaanse geloof. Dit geloof was in Engeland ingevoerd, nadat koning Henry VIII had gebroken met de paus.

2 Wingfield was commandant van een compagnie in dienst van de Republiek. Hij werd bij Bergen op Zoom door Spaanse troepen gevangengenomen.

3 Wingfield vertrok naar de noordoostkust van Amerika, om daar een vestigingskolonie te stichten.

- 3p **3** Noem bij elk van de gegevens uit het leven van Edward Maria Wingfield een verschillend kenmerkend aspect uit de zestiende eeuw dat hierbij past.

Let op: je mag een kenmerkend aspect maar één keer gebruiken.

Gebruik bron 2.

Eind 1607 wordt Edward Maria Wingfield (zie vraag 3) door zijn medekolonisten afgezet als president van de kolonie in Chesapeake Bay. Je onderzoekt deze gebeurtenis en besluit de brief van John Smith te gebruiken als bron.

- 3p **4** Ondersteun je keuze door:
- uit te leggen welke verklaring voor het afzetten van Wingfield je aan de brief kunt ontleen en
 - aan te geven dat je de informatie betrouwbaar vindt door de aard van de bron.

Twee gegevens over Piet Hein, viceadmiraal van de Nederlandse West-Indische Compagnie, die Portugees-Spaanse gebieden aanviel:

- 1 In 1623 veroverde Piet Hein in Brazilië (in Zuid-Amerika) de stad São Salvador da Bahia.
- 2 Hierna vertrok Piet Hein met een deel van de vloot naar Angola (in Afrika) met het doel de havenstad Luanda te veroveren.

Deze aanvallen op Portugees-Spaanse gebieden werden door het bestuur van de Republiek aangemoedigd.

- 2p **5** Verklaar deze aanmoediging door aan te geven:
- welke handel in Nederlandse handen moest komen en
 - dat deze aanvallen op juist Portugees-Spaanse gebieden de stichting van een Nederlandse staat moesten ondersteunen.

De Nederlandse arts Jacobus de Bondt (1592-1631) was als geneesheer in dienst van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC). Hij schreef zijn observaties van tropische ziekten en hield aantekeningen bij van zijn pogingen om zieken onder VOC-personeel in India te genezen.

- 2p **6** Verklaar dat de regenten in het bestuur van de VOC het onderzoek van De Bondt noodzakelijk vonden voor hun onderneming, waarbij je je antwoord met een kenmerkend aspect uit de zeventiende eeuw ondersteunt.

In 1717 vaardigde de Mogolvorst Farrukhsiyar een wet uit. Met deze wet gaf hij de East India Company onder andere toestemming om meer dan dertig dorpen te kopen, een fort in de buurt van het dorp Kalikata te verstevigen en er soldaten te legeren.

Historici beschouwen de wet uit 1717 als een keerpunt in de geschiedenis van India.

- 3p **7** Ondersteun deze visie door:
- uit te leggen welke verandering in de positie van de East India Company in India door deze wet mogelijk werd en
 - een afspraak uit het verdrag van Allahabad te noemen, waarmee de positie van de East India Company verder werd versterkt.

Gebruik bron 3.

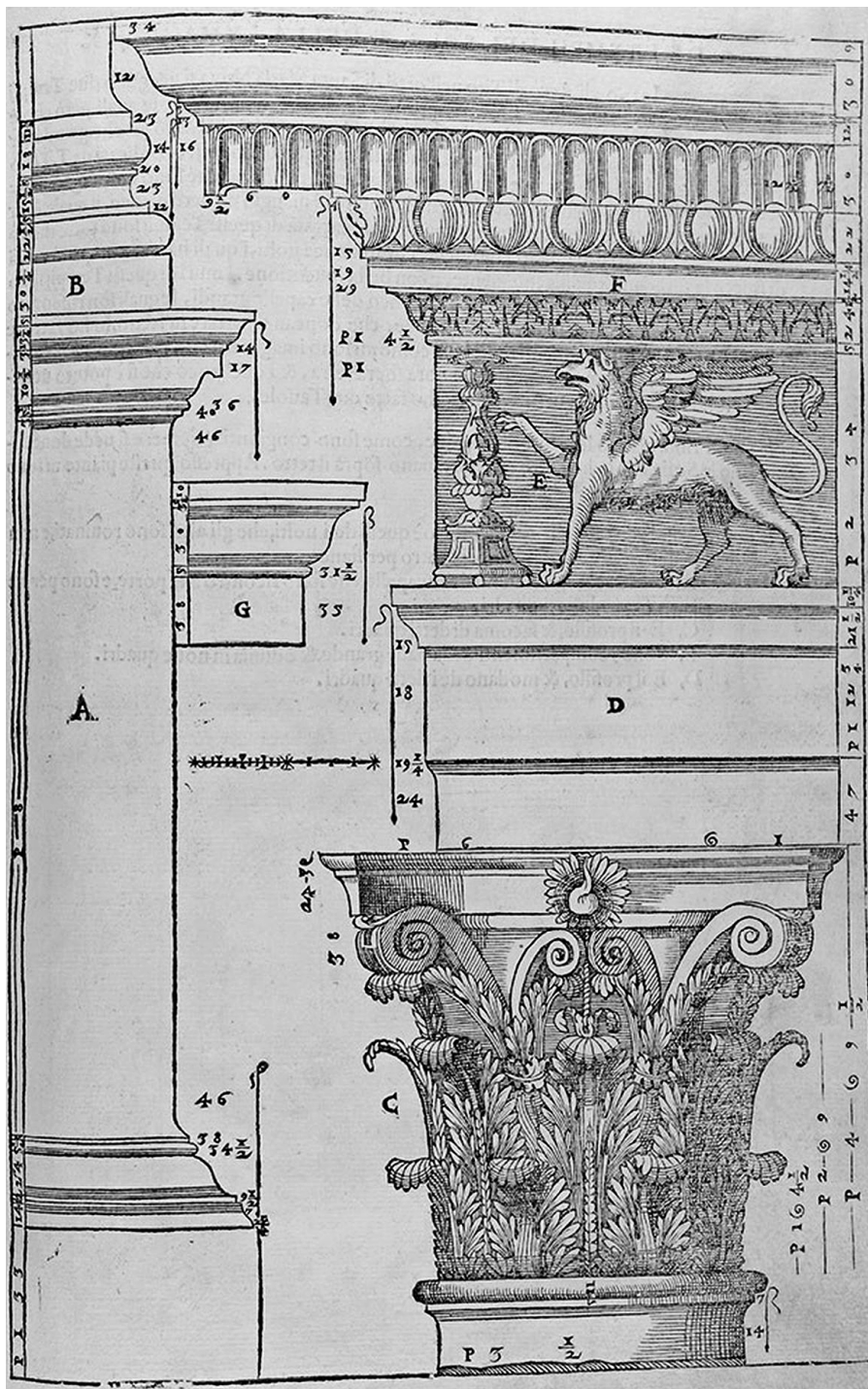
Daendels roept op tot een democratische revolutie.

- 2p **8** Toon dit aan, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Vroegmoderne tijd

bron 1

Pagina uit het boek van de architect Andrea Palladio (1508-1580):

Toelichting:

Palladio maakt tijdens zijn rondreis door Italië schetsen van Romeinse zuilen en gebouwen en neemt de afmetingen op. Deze schetsen gebruikt hij voor zijn eigen ontwerpen.

bron 2

In 1607 vestigen Engelse kolonisten zich bij Chesapeake Bay, aan de noordoostkust van Amerika. Een van de kolonisten, John Smith, schrijft na enkele maanden hierover in een brief aan een vriend in Engeland:

Ons fort werd daarna omheind en alle mannen waren in goede gezondheid en comfortabel; dit hield helaas maar even stand vanwege onverenigbare karakters. De president¹⁾ en kapitein Gosnold en de rest van de raad waren ontevreden over elkaars handelen; zelfs zo erg dat zaken onverstandig werden aangepakt, zodat de toestand niet goed was en ook niet veilig. En door het harde optreden van de president, waarbij de rest van raad verdeeld was over zijn leiderschap (...) werden we geplaagd door honger en ziektes. Het was zo erg dat de levenden nauwelijks de doden konden begraven. We hadden behoefte aan voldoende levensmiddelen van kwaliteit, vooral omdat we elk vier van de vijf nachten op wacht moesten staan op onze drie verschansingen (...): de voorraden, de aquavit [sterke drank] en andere middelen die we nodig hadden, werden door de president voor zichzelf en zijn vertrouwelingen gehouden.

noot 1 Dit is Edward Maria Wingfield, die is aangesteld als de president van de kolonie in Chesapeake Bay.

bron 3

In 1794 doet Herman Willem Daendels een oproep:

Daendels, generaal-majoor (van de brigade) bij het Franse leger, aan zijn Gelderse en Overijsselse landgenoten! Ontwaakt mijne waarde landgenoten. De tijd is gekomen dat wij ons zelf moeten verlossen van de slavernij waaronder het land en vooral de boerenstand zo lang gezocht heeft. Aarzel niet de wapens op te pakken en u te ontdoen van uw drosten, hoofdschouten, richters, ambts-jonkers, schouten, collecteurs, pachters¹⁾ en andere beulen en bloedzuigers. (...) Ik en andere Gelderse en Overijsselse jongens, die onder de Fransen het kunstje van de oorlog geleerd hebben, staan gereed. U zult binnenkort zien hoe die mooi-gepoederde officiertjes en soldaten op de loop gaan voor boerenjongens in hun linnen kielen.

noot 1 Verschillende machthebbers op het gebied van orde, rechtsspraak en belastingen.

Toelichting:

Herman Willem Daendels is de zoon van de stadssecretaris van Hattem in Gelderland. Hij vlucht in 1787 naar Frankrijk nadat hij kritiek heeft geuit op het beleid van de regenten en de stadhouder in de Republiek.

Door de tijd heen

De volgende ontwerpen van beroemde Nederlandse gebouwen staan in willekeurige volgorde:

- 1 Architectenbureau Alberts en Van Huut ontwierp een hoofdkantoor in Groningen voor de Gasunie, het bedrijf dat verantwoordelijk was voor transport en opslag van aardgas.
- 2 De pas opgerichte Algemene Vereniging Radio Omroep (AVRO) kreeg een studio in Hilversum naar een ontwerp van Ben Merkelbach en Charles Karsten. De omroep kon vanuit deze studio het toenemende aantal radiobezitters bedienen.
- 3 Kort nadat de Spaanse belegering van de stad Leiden was opgeheven, kreeg Claes van Es de opdracht een nieuwe voorgevel voor het Leidse stadhuis te ontwerpen.
- 4 Leendert Viervant ontwierp kort na het overlijden van Pieter Teyler het eerste museum van Nederland om natuurhistorische voorwerpen tentoon te stellen. Die voorwerpen had Pieter Teyler verzameld vanuit het verlichte denkbeeld dat kennis moest worden gedeeld.
- 5 Op landgoed Bronbeek in Arnhem werd naar een ontwerp van Willem Nicolaas Rose een militair invalidentehuis gebouwd. Het tehuis was bedoeld voor militairen die invalide raakten tijdens de strijd om het Nederlandse gezag in de kolonie Nederlands-Indië steeds verder uit te breiden.
- 6 Voor het stadsbestuur van Amsterdam ontwierp Jacob van Campen een nieuw stadhuis, dat de rijkdom en de centrale positie van de stad in de wereldhandel weergaf.

- 2p **9** Zet deze gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Moderne tijd

Gebruik bron 4.

De opstellers van deze petitie richten zich tot het Britse bestuur in India.

- 4p 10 Leg uit, telkens met een verschillende verwijzing naar de bron, dat de opstellers van deze petitie:
- het bestuurlijk gezag van de Britten accepteren maar
 - zich verzetten tegen Britse culturele beïnvloeding.

Gebruik bron 5.

In het Britse parlement wordt in 1845 gediscussieerd of de Factory Acts moeten worden uitgebreid door de werkdagen te verkorten tot tien uur.

- 4p 11 Licht het verzenden van het verslag van de inspecteur van fabrieken naar de minister toe door:
- zonder bron aan te geven dat het laten maken van officiële verslagen door inspecteurs de uitvoering van eerdere Factory Acts moet ondersteunen en
 - te verklaren dat de informatie in deze verslagen als betrouwbaar beschouwd kan worden en
 - uit te leggen dat in de brief de mogelijke uitbreiding van de Factory Acts wordt verdedigd met een kapitalistisch standpunt, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Octavia Hill (1838-1912) zette zich in voor hervormingen in Groot-Brittannië. Een van haar projecten was het verhuren van nette huizen aan arme arbeidersgezinnen.

Twee gegevens over dit project:

- 1 Octavia Hill hield toezicht op het naleven van christelijke normen en waarden door haar huurders.
- 2 Octavia Hill wees grootschalige projecten van de overheid af die de huisvesting van arbeiders moesten verbeteren.

Socialisten reageerden wisselend op het werk van Octavia Hill.

3p 12 Geef aan:

- bij welk socialistisch streven dit project van Octavia Hill paste en
- voor beide gegevens apart, welke kritiek de socialisten hadden op de uitgangspunten van Hill.

Na de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871 moest Frankrijk Elzas-Lotharingen aan Duitsland afstaan. Dit gebied was rijk aan delfstoffen en had een in meerderheid Duitssprekende bevolking.

2p 13 Noem twee kenmerkende aspecten van de negentiende eeuw die verklaren dat Duitsland juist Elzas-Lotharingen in bezit wilde nemen.

Gebruik bron 6.

2p 14 Leg uit dat je met deze herinnering van Gerard Brom kunt aantonen dat de emancipatie van de katholieken in Nederland wordt bevorderd door de voortschrijdende democratisering.

In de Duitse stad Koblenz werd een ruitersstandbeeld van keizer Wilhelm I opgericht vanwege zijn rol bij de eenwording van Duitsland. Hieronder staan vijf gebeurtenissen (a t/m e) in chronologische volgorde die te maken hebben met dit monument, dat *Deutsches Eck* werd genoemd.

- a Rijkspresident Von Hindenburg bezocht het *Deutsches Eck* nadat Franse troepen zich hadden teruggetrokken uit het Rijnland, vier jaar eerder dan was bepaald bij het Verdrag van Versailles.
- b De plaatselijke leiders van de NSDAP lieten een spandoek aan het monument bevestigen met de tekst: "Het Rijk zal nooit vernietigd worden als je verenigd en loyaal bent".
- c Nadat het ruitersstandbeeld was verwoest onthulde de eerste president van de Bondsrepubliek, Theodor Heuss, de overgebleven sokkel met de wapenschilden van alle deelstaten van het oude Duitsland erop als Duits gedenkteken.
- d Om de betrekking met de DDR niet te schaden keerden politici in de Bondsrepubliek zich tegen een burgerinitiatief om het ruitersstandbeeld van keizer Wilhelm I te herstellen.
- e Tijdens het plaatsen van een replica van het oude ruitersstandbeeld van keizer Wilhelm I werd geprotesteerd dat hierdoor Duits nationalisme verheerlijkt werd, waardoor de betrekkingen met West-Europese landen zouden verslechteren.

Hieronder staan vier politieke ontwikkelingen in Duitsland (1 t/m 4) in willekeurige volgorde:

- 1 De Duitse bevolking werd genazificeerd.
- 2 De Duitse regering maakte afspraken over de verzoeningspolitiek.
- 3 De Duitse regering streefde naar integratie in Europa, waarin zij een leidende rol op zich nam.
- 4 De regering van de Bondsrepubliek hield vast aan het streven naar Duitse eenheid.

- 2p 15 Geef per politieke ontwikkeling de gebeurtenis die daarbij past. Noteer alleen de cijfers en de daarbij behorende letters.
Let op: er blijft 1 gebeurtenis over.

In 1919 werd Elzas-Lotharingen (zie vraag 13) door een afspraak in de Vrede van Versailles weer officieel Frans grondgebied.

- 2p 16 Leg uit welke **andere** afspraak uit de Vrede van Versailles Duitsland hierdoor moeilijker kon nakomen.

Gebruik bron 7.

In deze instructie komen nationaalsocialistische opvattingen naar voren.

- 4p 17 Leg dit voor **twee** verschillende opvattingen uit.

In Nederland was kritiek op de deelname van het Nederlandse team aan de Olympische Spelen van 1932 in Los Angeles (in de Verenigde Staten) en aan de Olympische Spelen van 1936 in Berlijn.

De kritiek op de Nederlandse deelname werd ondersteund met een **economisch** argument in 1932 en met een **politiek** argument in 1936.

- 4p 18 Leg voor beide jaren uit wat de kritiek op de Nederlandse deelname was, waarbij je je antwoord telkens ondersteunt met een verschillend kenmerkend aspect.

Let op: je mag een kenmerkend aspect maar één keer gebruiken.

Gebruik bron 8.

Een bewering:

President Truman kan dit verslag gebruiken als ondersteuning van het nieuwe beleid dat hij in Europa wil invoeren.

- 3p 19 Licht deze bewering toe door:
- zonder bron aan te geven welk **politiek** doel Truman nastreeft in Europa en
 - uit te leggen welke Amerikaanse economische beleidsmaatregel Truman met dit verslag kan ondersteunen.

Gebruik bron 9.

Jordaan geeft een mening weer over de regering van de DDR.

- 4p 20 Leg uit, telkens met een verschillende verwijzing naar de bron, welke mening Jordaan weergeeft:
- over het regeringsbeleid in de DDR door de verwijzing naar de situatie in Nederland in 1941 en
 - over de machtsverhoudingen in het Oostblok in 1953.

Gebruik bron 10.

De verandering die Romme wil doorvoeren in het beleid van de regering zorgt voor een politiek probleem.

- 2p 21 Licht dit toe door:
- met bron aan te geven welk beleid Romme wil veranderen en
 - zonder bron te verklaren voor welk politiek probleem dit zorgt in de regering.

Gebruik bron 11.

In deze prent geeft Van Straaten een mening weer over een economische ontwikkeling in Nederland vanaf de jaren 1960.

- 2p 22 Leg uit welke mening Van Straaten weergeeft, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Na de ondertekening van het Verdrag van Schengen moest over de invoering hiervan worden onderhandeld. Nederland en West-Duitsland overlegden uitgebreid over het softdrugsbeleid in beide landen.

- 3p **23** Licht dit toe door:
- de kern van het softdrugsbeleid in Nederland te noemen en
 - uit te leggen dat juist de ondertekening van het Verdrag van Schengen gesprekken tussen Nederland en West-Duitsland hierover noodzakelijk maakte.

Twee gegevens:

- 1 Op 25 oktober 1989 zei Gennadi Gerasimov, de woordvoerder van het ministerie van Buitenlandse Zaken van de Sovjet-Unie, tegen westerse journalisten: "Ken je het lied *My way* (Mijn manier) van Frank Sinatra? Oost-Europa doet het nu op hun manier."
- 2 De Amerikaanse vicepresident Dan Quayle zei hierop: "Ze praten over de Frank-Sinatra-doctrine, maar ze zouden ook moeten denken aan de Nancy-Sinatra-doctrine (de dochter van Frank) met haar lied *These boots are made for walking* (Deze laarzen zijn gemaakt om mee te lopen)."

- 3p **24** Licht de gegevens toe door:
- uit te leggen welke koerswijziging in het buitenlands beleid van de Sovjet-Unie met de 'Frank-Sinatra-doctrine' werd aangeduid en
 - aan te geven welk gevolg van deze koerswijziging door Dan Quayle werd voorspeld met de 'Nancy-Sinatra-doctrine'.

Op Prinsjesdag 1990 stond in de jaarlijkse troonrede: "In de NAVO treedt de militaire functie minder op de voorgrond; haar politieke taak wint in het veranderde Europa daarentegen aan belang."

- 2p **25** Leg uit welke boodschap de regering wilde overbrengen over de politieke rol van Nederland in Europa door het opnemen van deze uitspraak.

Gebruik bron 12.

Thera van Osch waarschuwt Nederlandse ouders voor gangsta rap en voor de digitale revolutie.

- 3p **26** Toon dit aan door:
- uit te leggen dat de boodschap van gangsta rap, zoals Thera van Osch die weergeeft, verschilt van de oorspronkelijke boodschap van rapmuziek die ontstond in de Verenigde Staten en
 - aan te geven welke waarschuwing Van Osch geeft over de gevolgen van de digitale revolutie.

Moderne tijd

bron 4

In 1829 verbiedt het Britse bestuur in India *Sati*, een religieus gebruik onder sommige Hindoes, waarbij een weduwe levend wordt verbrand op de brandstapel van haar overleden man. Een groep Hindoes schrijft hierna in een petitie aan de Britse gouverneur-generaal:

We horen met verbazing en verdriet dat de afschaffing van de praktijk van Sati wordt verdedigd door te beweren dat er geen wet over bestaat: een gedachte die wordt verspreid door een groep Hindoes die zich van de religie van hun voorvaderen heeft afgekeerd, die zichzelf heeft vervuild met verboden eten en drinken uit de Europese samenleving. En zij zet zich in om u wijs te maken dat er geen wet is over het ritueel van Sati en dat alle intelligente en geschoolde Hindoes het eens zijn met de afschaffing ervan. (...) Maar wij leggen eerbiedig voor dat een kwestie zo gevoelig als deze, over de interpretatie van onze heilige boeken en het bestaansrecht van onze heilige gebruiken, niemand behalve pundits [Hindoe geleerden] en brahmanen [Hindoe priesters] geconsulteerd mogen worden.

bron 5

In 1845 krijgt James Graham, de minister van Binnenlandse Zaken een verslag¹⁾ met daarin een brief van een fabriekseigenaar:

Het is mijn bedoeling om de werktijd verder te verminderen tot tien en een half uur (...). Ik merk dat de arbeiders met meer energie en geest werken; ze zijn vrolijker en blijer. Alle argumenten die ik lange tijd heb gehoord tegen werktijdvermindering zijn gebaseerd op een rekenkundige vraag - als een elf-urige werkdag zoveel productie oplevert, wat levert twaalf of vijftien uur dan op? Dit is een juiste vraag voor de stoommachine (...), maar probeer dit voor een paard, en je zult merken dat hij niet kan concurreren met de motor, omdat hij tijd nodig heeft om te rusten en te eten.

noot 1 Door de regering aangestelde inspecteurs zenden twee maal per jaar een verslag van hun inspecties van fabrieken naar het ministerie van Binnenlandse Zaken. De brief van de fabriekseigenaar komt uit het verslag van de periode van 30 september 1844 tot 30 april 1845.

bron 6

De katholieke schrijver Gerard Brom (1882-1959) herinnert zich over zijn studententijd in Utrecht:

In Utrecht trokken katholieke studenten er niet zoals in Amsterdam op uit om huis aan huis in volksbuurten propaganda bij de verkiezingen te maken, maar ik heb wel bij de uitbreiding van het kiesrecht huisbezoeken gedaan voor het werven van nieuwe kiezers onder arbeiders die zich moeilijk lieten overtuigen.

bron 7

Op 28 maart 1933 stuurt de partijleiding van de NSDAP een instructie naar lokale partijafdelingen:

Actiecomités moeten streng controleren in hoeverre [Duitse] kranten deelnemen aan de voorlichtingscampagne tegen het afschuwelijke haatzaaien door Joden in het buitenland. Als kranten dat niet of maar in beperkte mate doen, dan moet erop worden toegezien, dat zij ogenblikkelijk worden verwijderd uit ieder huis waar Duitsers wonen. Geen enkele Duitser of Duitse zaak moet in zulke kranten nog advertenties plaatsen. Die kranten moeten openlijk worden veracht. Zij zijn geschreven voor Joden, maar niet voor het Duitse volk.

bron 8

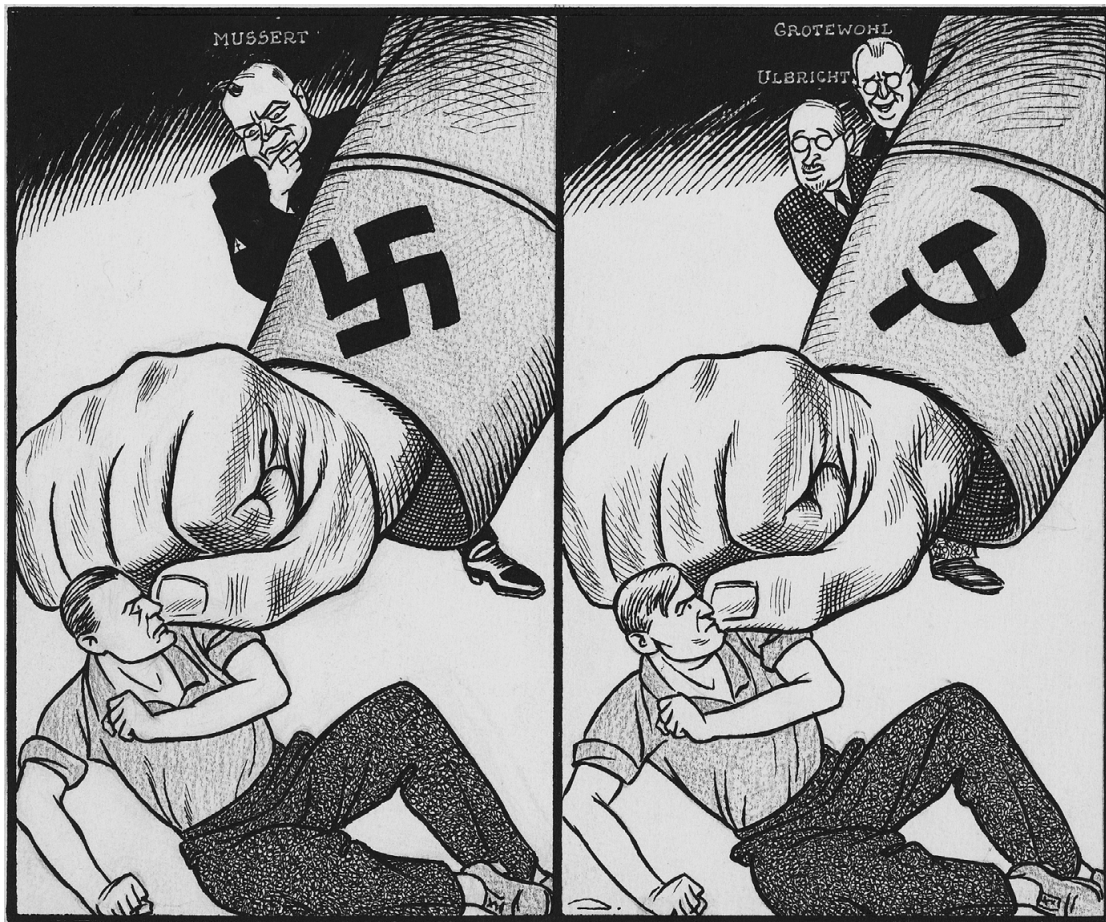
Generaal Lucius Clay is in 1946 de plaatsvervangend militair gouverneur van de Amerikaanse bezettingszone in Duitsland. Hij schrijft in een verslag aan de Amerikaanse regering:

We zijn ervan overtuigd dat de bevolking in de Russische bezettingszone ongeveer 1500 calorieën per dag te eten krijgt en dat dit zeker zo blijft tot de volgende oogst. In de Amerikaanse bezettingszone hebben we vooral ingezet op de democratische ontwikkeling (...). Hierdoor heeft de Communistische Partij hier maar weinig bereikt. Het is echter niet zo moeilijk een keuze te maken tussen communist worden op 1500 calorieën per dag of een aanhanger van de democratie worden op 1000 calorieën¹).

noot 1 De energiebehoefte van een gemiddeld mens is ongeveer 2000 calorieën per dag.

bron 9

Naar aanleiding van de arbeidersopstand in de DDR verschijnt op 23 juni 1953 deze prent van L.J. Jordaan in het dagblad *Het Parool*:

Toelichting:

Bij het linkerdeel van de prent:

Onder de prent staat: Amsterdam, februari 1941, waarmee Jordaan verwijst naar een staking die in februari 1941 onder arbeiders in Amsterdam uitbreekt.

De man achter de arm is Mussert, de leider van de Nederlandse partij NSB (Nationaal Socialistische Beweging).

Bij het rechterdeel van de prent:

Onder de prent staat Berlijn, juni 1953.

De mannen achter de arm zijn Ulbricht en Grotewohl, leiders van de DDR.

bron 10

In de *Volkskrant* van 21 oktober 1953 staat in een artikel over een voorstel van Carl Romme, de fractieleider van de Katholieke Volkspartij (KVP):

Prof. Romme heeft vanmiddag in de Tweede Kamer namens de KVP-fractie voorstellen gedaan, die zeer belangrijke gevolgen kunnen hebben voor de arbeiders en de middenstand. Hij verdedigde een nieuw systeem voor het vaststellen van de lonen. Daardoor zou het in 1954 mogelijk worden om in de sectoren van het bedrijfsleven (...) de lonen niet slechts 5 procent te verhogen, maar met 6, 7 of 8 procent. Het voorstel werd in een – ongekend lange – motie Romme verder uitgewerkt. (...) De katholieke fractieleider heeft bij dit Kamerdebat dus meteen de knuppel in het hoenderhok gegooid.

bron 11

Deze prent van Peter van Straaten verschijnt op 4 december 1969 in het dagblad *Het Parool*:

Toelichting:

In het midden van de prent staat 'koop, koop, koop, koop, koop, koop, koop'.
Op de gevel rechts staat 'INGANG, hedenavond verkoop tot 21 uur'.

bron 12

In 2005 schrijft Thera van Osch in de nieuwsbrief van de stichting *Zij/Hij in beeld*:

Gangsta rap is een muzikale subcultuur die een criminele, gewelddadige en vrouwonvriendelijke levensstijl van drugdealers, straatbendes en pooiers verheerlijkt. Kinderen en jongeren worden al vanaf heel jonge leeftijd overstelpt met ranzige clips die gangsta rap dag-in-dag-uit verspreiden via de muziekstations van MTV, the Box en TMF. Gangsta rappers dragen het beeld uit dat je met crimineel geweld en drugshandel een leven van glitter en glamour kunt bereiken. Omringd door zwoele vrouwen lopen ze rond in dure merkkleding, behangen met overdadige sieraden. Ze rijden doelloos rond in luxe auto's of drinken champagne in exotische villa's met zwembaden. (...) Sinds kort begint de gangsta rap ook door te dringen in videospelletjes. De gangster rapper "50 Cent" is inmiddels al verheven tot hoofdrolspeler in een nieuwe gewelddadige videogame. Hierdoor kunnen kinderen en jongeren zich nog beter inleven in het vunzig gedrag van de macho, die met misdaad en geweld de top bereikt en een luxelevens kan leiden.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.